

UOT 339.138

SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İQTİSADI POTENSİALI**RÜSTƏMOVA GÜLBƏS RƏSUL qızı***Sumqayıt Dövlət Universiteti, baş müəllim*rrufet1979@mail.ru*Açar sözlər: müəssisə, istehsal amilləri, bazar konyukturası, maliyyə ehtiyatları, istehsal potensialı, mənfəət, investisiya, kapital, marketing*

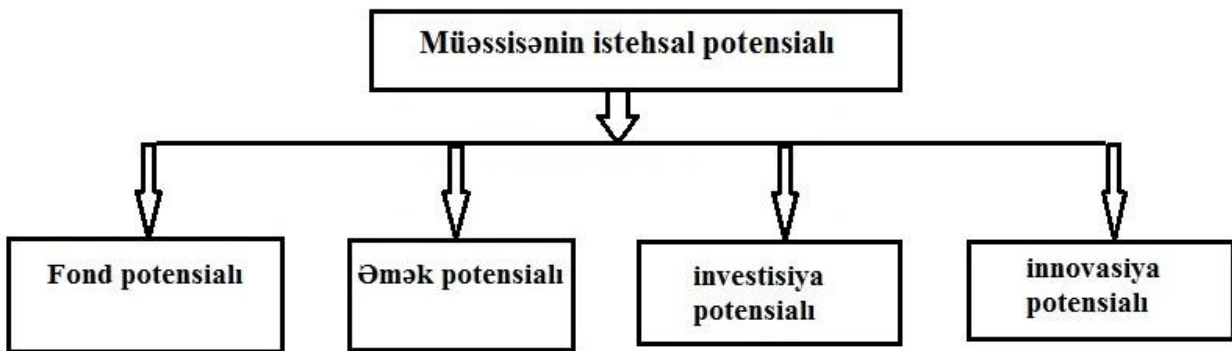
Ən ümumi halda müəssisənin potensialı deyəndə onun hər hansı bir şəraitdə normal fəaliyyət göstərməsi üçün sərəncamında olan strateji ehtiyatların məcmusu başa düşülür. Müəssisənin sərəncamında olan bütün ehtiyatları “strateji” hesab etmək olmaz. Yalnız elə ehtiyatlar “strateji” hesab edilir ki, onların həcmi və strukturu müəssisədə qəbul edilən strateji qərarlarla dəyişdirilə bilər. Beləliklə, “potensial” anlayışı bu və ya digər məqsədə çatmaq üçün zəruri olan imkanların əldə edilməsidir. Belə imkanlar isə maliyyə, texnika və ya texnologiya, insan resurları, xammal, informasiya və sair formada ola bilər. V.N.Avdeenko, V.A.Kotlov, həmçinin B.V.Voznesenski və R.Q.Manilovskinin tədqiqatlarında “istehsal potensialı” və ya “iqtisadi potensial” anlayışları, V.İ.Qromeyka, S.Xeynmanın və digərlərinin tədqiqatlarında isə “elmi- texniki potensial”, “elmi potensial”, “təhsil potensialı”, “idarəetmə potensialı”, “təbii potensial”, “insan potensialı” və sair kimi potensial növləri analiz edilir. Müasir iqtisadi ədəbiyyatda “potensial” anlayışına birmənalı tərif verilmir. Məsələn: D.Han “potensial” anlayışına mövcud ehtiyatlar nöqtəyi-nəzərindən yanaşaraq qeyd edir ki, müəssisənin potensialı istehsal prosesinə daxil olan mövcud ehtiyatların hazır məhsula çevrilməsi prosesində iştirak edən bütün kadrlardan və istehsal vasitələrindən ibarətdir [1, 72]. Təsərrüfat subyektlərinin potensiallarının araşdırılması zamanı potensial növlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin müəyyən edilməsi bəzi çətinliklər yaradır. Odur ki, belə əlaqələrin öyrənilməsi bir neçə metodla reallaşır. Bunlar aşağıdakılardır:

- xüsusi indekslər və göstəricilər vasitəsilə;
- bütün mövcud ehtiyatların dəyər ifadəsində qiymətləndirilməsi;
- bütün ehtiyatların əmək ekvivalenti ilə əvəzlənməsi;
- ayrı-ayrı qrup ehtiyatların təhlili üçün xüsusi ekvivalentlərdən istifadə edilməsi.

İqtisadi potensial anlayışı ilə istehsal potensialı anlayışlarını fərqləndirmək lazımdır. Müəssisə səviyyəsində “iqtisadi potensial” deyil, “istehsal potensialı” anlayışının tətbiqi daha düzgün olar. Çünki müəssisə səviyyəsində istehsal potensialı müəssisənin inkişaf səviyyəsinin qiymətləndirmə göstəricisi kimi tətbiq edilə bilər. Lakin iqtisadi potensial anlayışı daha çox ölkə iqtisadiyyatının ümumi imkanlarını xarakterizə etdiyindən ölkə səviyyəsinə daha uyğundur. O.A.Suxorukova iqtisadi potensialı iqtisadi prosesin bütün mərhələlərində tətbiq edilən və qarşılıqlı əlaqədə olan ehtiyatların məcmusu kimi təyin edir. O. Lordkipanidze də istehsal potensialını təsərrüfat subyektinin imkanı kimi xarakterizə edir [2,125].

İ.P.Dejkina belə hesab edir ki, istehsal potensialı, yəni istehsal ehtiyatları, onların həcmi və strukturu, texniki səviyyəsi və keyfiyyəti iqtisadi potensialın bir hissəsidir. Lakin o, iqtisadi potensialdan fərqli olaraq, öz strukturuna sənayenin ilkin halqalarının istehsal münasibətlərinə aid olan iqtisadi əlaqələri daxil etmir. L.V. Strelkova və Y.A. Makuşeva müəssisənin iqtisadi potensialı dedikdə mövcud ehtiyatlar sistemindən istifadə etmək əsasında müəssisənin özünün uzunmüddətli fəaliyyətini təmin etmək və strateji məqsədlərinə çatmaq imkanlarını və bacarığını nəzərdə tuturlar [3, 56]. Müəssisələrin fəaliyyətində insan amilinin prioritet təşkil etməsi “müəssisənin iqtisadi potensialı” anlayışının mahiyyətində də öz əksini tapır. Bəzi müəlliflər müəssisənin ehtiyatları

dedikdə texniki, maliyyə və digər maddi ehtiyatları ilə yanaşı, həm də insan ehtiyatlarını nəzərdə tuturlar. Bəzi tədqiqatçılar isə müəssisənin ehtiyatlarını dörd qrupa bölür: torpaq (təbii ehtiyatlar), əmək, kapital və sahibkarlıq bacarığı. Müəssisənin potensialını üç mərhələdə formalaşan sistem kimi təsvir edən tədqiqatçılar “istehsal potensialı” mərhələsinə çox mühüm yer ayırırlar. Onlar müəssisənin potensialının formalaşmasında üç əsas potensialı fərqləndirirlər. Birincisi iqtisadi potensialdır. İqtisadi potensial investisiya fəaliyyətini, təsərrüfat fəaliyyətini və maliyyə fəaliyyətini əhatə edir. Bu mərhələ institusional səviyyədir. Bu səviyyədə müəssisənin sərəncamında olan potensial gəlir, digər maliyyə ehtiyatları idarə edilir. İkincisi bazar potensialıdır. Bu mərhələ müəssisəni əhatə edən bazar fəaliyyəti ilə bağlıdır və marketinq fəaliyyətini, müəssisənin bazardakı aktivliyini və istehsal fəaliyyətini əhatə edir. Müəssisənin potensialını təşkil edən üçüncü potensial isə istehsal potensialıdır. Bu potensial müəssisənin fond potensialını, əmək potensialını, investisiya potensialını, innovasiya potensialını və informasiya potensialını əhatə edir. Müəssisənin istehsal potensialının əsas elementlərini şəkil 1-dəki kimi təsvir etmək olar.

Şəkil 1. Müəssisənin istehsal potensialının əsas elementləri

Beləliklə, müxtəlif tədqiqatçıların istehsal potensialı ilə bağlı fikirlərini ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, müəssisənin istehsal potensialının əsas elementləri kimi fond potensialını, əmək potensialını, investisiya potensialını və innovasiya potensialını qəbul etmək daha məqsədəuyğundur.

Fond potensialı istehsal prosesində əsas və dövriyyə fondları kimi iki hissədən ibarətdir. Bəzi tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, əsas fondların passiv hissəsi, yəni müəssisənin istifadəsində olan binalar, qurğular, kommunikasiya sistemləri müəssisənin istehsal etdiyi mal və xidmətlərin növünün dəyişməsinə daha tez adaptasiya edilə bilər. Əsas fondların aktiv hissəsi, yəni texnoloji, nəqliyyat, enerji qurğuları, cihaz və avadanlıqlar müəssisənin istehsal etdiyi məhsulun növü ilə daha sıx əlaqəli olur. Əmək potensialı müəssisənin istehsal prosesini zəruri keyfiyyətdə və kəmiyyətdə işçi qüvvəsi ilə təmin etmək bacarığıdır. Müasir dövrdə yüksək bilik və bacarığa malik işçi qüvvəsi olmasa, müəssisənin davamlı uğuru mümkün deyil. Odur ki, əksər hallarda böyük müəssisələr əmək potensiallarını gücləndirmək üçün geniş infrastruktur yaradır. İşçilərin yeni ixtisasa yiyələnməsi, yeni texnologiyaları daha yaxşı mənimsəməsi, yeni cihaz və ya dəzgahlarla daha yaxşı davranması və əmək məhsuldarlığını artırması üçün xüsusi treninqlər və məşğələlər təşkil edilir.

Innovasiya elmi-texniki yeniliklərin konkret məhsul və texnologiyalara tətbiqi imkanı kimi müasir dövrdə hər bir müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin əsas şərtlərindəndir. Odur ki “müəssisənin innovasiya potensialı” dedikdə müəssisənin yeni texnologiyalar tətbiq edərək bazara “yüksək keyfiyyətdə” məhsul çıxarması və ya yeni texnologiyalar əsasında bazara “yeni məhsul” çıxarması imkanı nəzərdə tutulur. Investisiya potensialı dedikdə mənfəət əldə etmək və müəssisəni inkişaf etdirmək məqsədilə müəssisənin öz kapitalı ilə təmin edilməsi və ya borc kapitalını cəlb etmək imkanı başa düşülür. Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda sadaladığımız müəssisənin istehsal

potensialının tərkib hissəsi olan dörd potensialın hər biri digəri ilə üzvü surətdə bağlıdır. Müasir dövrdə hər bir müəssisənin uğurlu fəaliyyətinin təmin edilməsi bu potensiallardan hər birinin davamlı inkişafını tələb edir.

Elmi yeniliyi: Sənayə müəssisələrinin iqtisadi potensialı haqqında nəzəri konsepsiyaların geniş təhlili əsasında müəssisələrin iqtisadi potensialının tərkib hissələri açıqlanmış və onların əsas elementləri verilmişdir.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Müəssisələrin iqtisadi strategiyalarının işlənilib hazırlanmasında və strateji planlaşdırılmasında istifadə oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Хейнман С. Производственный и научно-технический потенциал России. Вопросы экономики. №12. М: Экономика, 2001, 207 с.
2. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. А.П. Градова. СПб.: Специальная литература, 2003, 185 с.
3. Стрелкова Л.В., Макушева Ю.А. Экономический потенциал промышленного предприятия. Н.Новгород: ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2005, 428 с.

РЕЗЮМЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рустамова Г.Р.

Ключевые слова: *предприятие, конъюнктура рынка, факторы производства, финансовые резервы, производственный потенциал, прибыль, маркетинг, инвестиция, капитал*

В статье рассмотрена структура экономического потенциала предприятия, а также различные подходы к изучению этой проблемы. Отмечается, что человеческий фактор, являющийся приоритетным в деятельности предприятия, играет важную роль в экономическом развитии предприятия.

Экономический потенциал предприятия это не только совокупность трудовых, материальных, финансовых и других резервов, а также их рациональное использование.

SUMMARY

ECONOMIC POTENTIAL OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISES

Rustamova G.R

Key words: *enterprise, production factors, financial resources, production potential, profit*

The structure of the economic potential of enterprises, as well as different approaches of study of the problem found its reflection in the article.

Human factor is priority in the activity of enterprises and it is reflected in the economic potential of the enterprises. Economic potential of the enterprises is not only the summary of labour, material, finance and other resources, but also effective use of these resources.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	16.02.2017
	Son variant	26.12.2017